

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 7, p. 137-162, December 2012

**FUZÛLÎ'NİN LEYLÂ VÜ MECNÛN MESNEVÎSİNDEN
HAREKETLE EDEBÎ METNİN ÜÇ KİLİT NOKTASI ÜZERİNE:
TÛR, TARZ VE TEKNİK**

*ABOUT LITERARY TEXT'S THREE KEY POINTS: GENRE, STYLE AND
TECHNIQUE, BY EXAMINING FUZULI'S LEYLA AND MECNUN MATHNAWI*

Arş. Gör. Timuçin AYKANAT

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Abstract

Text term can generally be described as verbal or written expressions. Texts, that have an aesthetic and artistic value, are inferred as literary texts. Every literary text that achieved a composition identity can be named according to their age of being written and form of construction. Most of the times, because of this reason, a literary work is named as classic or modern as well as a mathnawi or a novel. The difference in naming will not cause a difference especially at composing and analyzing of narrative texts. Almost every text will represent one or many genres according to its subject and will represent many styles and narrative techniques according to its narrative form. In this study, interpretations are made on literary genre, style and narration techniques by examining Fuzûlî's Leylâ and Mecnûn which is called as a classic mathnawi.

This study is concerned with the literary texts, the texts which constitute a problem with the point of the classification of texts with literary genres and styles, the correct analysis of the deep structure in the context of the creation of an active role in the functionality of the products briefly with reference to literary narratives, post Fuzûlî other Leylâ and Mecnûn within the Leylâ and Mecnûn, as the expansion of self-after, referred to as a classical example of mathnawi Fuzûlî's Leylâ and Mecnûn move, the correct evaluation of the subject in the work on behalf of the election by championing the most striking chapter or verse; clarification criteria, respectively; subject, expressing the methodological principles of the way and fiction, which carries; literary genre, style, and assessments made on expression techniques.

Key Words: Literary Text, Classic, Modern, Mathnawî, Fuzûlî, Leylâ and Mecnûn, Literary Genres and Styles, Narration Techniques.

Öz

Metin ifâdesi, genel bir yaklaşımla; sözlü ya da yazılı ibâreler şeklinde tanımlanabilir. Estetik beğeni ve sanatsal kaygı taşıyan metinler, edebî metinler olarak yorumlanmaktadır. Yapıt kimliği kazanan bir edebî metin, yazılmış olduğu döneme ve oluşturulma şekline göre farklı adlandırılabilir. Bir yapıtın, klâsik ya da modern veya mesnevî ya da roman şeklinde adlandırılmasının sebebi de çoğu kez bu durumdan kaynaklanmaktadır. Adlandırmanın farklı oluşu, özellikle de anlatım esâsına dayalı metinlerde, metnin oluşum ve çözülüşüne ilişkin pek bir fark yaratmayacaktır. Hemen her metin; anlattığı şeye göre bir ya da birden çok türü, anlatım biçimine göre bir ya da birden çok tarzı ve farklı anlatım tekniklerini sergileyecektir.

Bu çalışma ile edebî metinler söz konusu olduğunda, metinlerin sınıflandırılması noktasında bir problem teşkil eden edebî türler ve tarzlar ile metinlerin derin yapısının doğru çözümlenmesinde etkin rol alan anlatım tekniklerinin yazınsal ürünlerin oluşturulması bağlamındaki işlevselliğine kısaca değinilerek, yazılan diğer Leylâ vü Mecnûn mesnevîleri dâhilinde Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn'u öz olarak yorumlandıktan sonra; klâsik bir mesnevî örneği olarak adlandırılan Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn'undan hareketle, ilgili yapıtın konunun doğru değerlendirilebilmesi adına en çarpıcı bölüm ya da beyitler seçilmek sûretiyle; belirginleştirme ölçütleri sırasıyla; konu, ifâde ediş biçimi ve kurguyu gerçekleştiren yönetsel esâslar olan; edebî tür, tarz ve anlatım teknikleri üzerinde değerlendirmelerde bulunuldu.

Anahtar Kelimeler: Edebî Metin, Klâsik, Modern, Mesnevî, Fuzûlî, Leylâ vü Mecnûn, Edebî Türler ve Tarzlar, Anlatım Teknikleri.

Giriş

Klâsik Türk edebiyatı üzerine metin odaklı yapılmış çalışmalar, genellikle metin tespiti, metin tenkidi, metin tamiri, metin teşkili, metin neşri ve metin çözümlemesi bağlamlarında şekillenmektedir. Metnin arka plânını ve anlam dünyasını sunan edebî türler ve tarzlar, anılan diğer metinsel çalışmalar kadar yoğun işlenilmemiştir. Ayrıca anlatım esâsına dayalı metinler için ortaklık teşkil eden anlatım tekniklerinin, klâsik eserlerde nasıl sergilendiği noktası da türler ve tarzlar bahsi ile aynı kaderi paylaşmaktadır. Klâsik Türk edebiyatı metinlerinin büyük bir kesimini oluşturan dîvânlar ve mesnevîler; edebî tür, tarz ve anlatım teknikleri bakımından oldukça zengindir. Bu makale ile edebî tür, tarz ve anlatım teknikleri üzerinde değerlendirmelerde bulunulacak, yazılan diğer Leylâ vü Mecnûn mesnevîleri bağlamında Fuzûlî'nin eserine kısaca değinilecek ve edebî tür, tarz, anlatım tekniklerinin, klâsik bir sanat yapıtı niteliği taşıyan, Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn mesnevîsindeki görünüşleri sunulmaya çalışılacaktır. [Metin örneklemeleri ve örneklemelerin Türkiye Türkçesine aktarımı, "Fuzûlî (1996). *Leylâ ve Mecnûn*, (Haz. Muhammed Nur Doğan), İstanbul: Çantay Kitabevi."adlı çalışmadan alıntılanarak verilecek, örneklemeler alıntılanırken ilgili durumu en iyi yansıtan bölüm ya da beyitler, beyit/sayfa numarası şeklinde bir sistemle sunulacaktır.]

I. Edebî Türler, Tarzlar ve Anlatım Teknikleri Üzerine Öz Bir Değerlendirme

Sınıflandırma, hemen her ilmî disiplin için sorun teşkil etmiştir. Sınıflandırma problemi, edebî metinler için de söz konusudur. Metinler, kimi zaman biçimsel niteliklerine, kimi zaman içerik özelliklerine ve kimi zaman da yapısal öğelerine göre tasnif edilmiştir. Metinlerin tasnifinde karşılaşılan önemli bir durum da edebî türler ve tarzlar bahsidir.

Tür, sözlük anlamı itibarı ile: “cins, çeşit, cinsin alt bölümü” (Doğan, 1994: 1090) ya da “çeşit, bir cinsin içinde ortak özellikleri ile beliren ayrı bir grup” (Ayverdi, 2005: 3215) şekillerinde yorumlanmaktadır. Tarz ise: “Biçim, şekil, sûret, üslûp, edâ” (Ayverdi, 2005: 3038) ve dahası “kılık, usûl, tertîp” (Samî, 2007: 881) gibi anlamlarla karşılanmaktadır. Edebî metinler söz konusu olduğunda tür ve tarz kavramları anlamsal genişlemeye uğramaktadır. Tür kavramı, edebî metinlerdeki varlığı noktasında “canlı organizmalara” benzetilmiştir. (Canım, 2010: 5). Âgâh Sırrı Levend, türleri “metnin eksenî” olarak görmüştür. (Levend, 1998: 27). Türlerin metnin “anlam dünyasını” sunduğu görüşü ve her metnin farklı sunuş biçimlerini (tarz) sergileyebileceği fikri bu konuya yeni açılımlar getirmesi dolayısıyla burada anılmalıdır. (Akkuş, 2007: 18). Bu konuda batılı araştırmacıların söyledikleri de göz ardı edilmemelidir. Yapısalcı görüş, bu noktada edebî tür kavramını, “eserin iç ve dış yapısı bakımından belirlenmiş soyut genel kurallar olarak görür.” (Göktürk, 1988: 37). Marksist görüş; türü, “toplumdaki maddî süreci farklı düzeylerde pratik ve çeşitli birleşimlerle ifade gücüne sahip yeni bir oluşturucu çeşittir” (Williams, 1990: 147) şeklinde yorumlar. Edith Gülçin Ambros, “‘Tür’ sözcüğünü, ‘özel konu ve üslûp geleneği’ anlamında kullanmaktayız” (Ambros, 2009: 67) demektedir.

Tür konusunda problem teşkil eden önemli bir nokta, türlerin ayrıştırılması ve gruplandırılması sorunudur. Türlerin sınıflandırılması noktasında özellikle de klâsik edebiyat için “konu bütünlüğünün önemi” (Aça vd., 2009: 275) üzerinde durulmuştur. Türlerin belirlenmesi bağlamında şu sorular oldukça dikkat çekicidir: “Aynı edebî tür içinde düşünülüp ele alınabilecek eserlerin tamamını okumadan ve onların özelliklerini dikkate almadan söz konusu tür hakkında kanâat belirtebilir miyiz? Bir metnin tam olarak tasviri ile o metnin kaleme alındığı türün tasviri arasında fark var mı?” (Aktaş, 1998: 103). Özellikle de klâsik edebiyat bağlamında yapılmış bir tür tasnifî önerisi daha vardır ki Doğu-Batı sentezini yakalamış olması dolayısıyla burada anılmalıdır. Bu teklîf, klâsik Türk edebiyatı metinlerinin gruplandırılmasında; dînî, toplumsal ve tabîatla ilişkin türlerin belirleyici olduğunu söylemekte ve bunların da kendi içerisinde, zaman-mekân-insan unsurlarına bağlı olarak ayrıştırılabileceğini ifade etmektedir. (Akkuş, 2007: 21). Türlerin temel tür ya da alt tür olması konusunda da görüş belirtenler vardır. Jhon Frow, “Tür kuramlarına göre bir tür, konusu, retorik yapısı ve biçimsel düzeni (uzun-kısa, sözlü-yazılı, şiir-nesir vs.) gibi özellikleriyle metinlerin daha özel bir grup oluşturması olup bir türün belirli bir konu bakımından daha da özelleştirilmesi alt türü meydana getirir” (Frow, 2006: 67,74) demektedir. Edebî metinlerin türsel tasnifinde sunuş biçimlerinin belirleyici olabileceği özellikle batılı araştırmacılarca öne sürülmüştür. Aleksander Veselovski ve E. S. Dallas bu kanâati paylaşırlar. (Akkuş, 2007: 12,13). Rene Wellek, bundan sonra türler “her elli yılda değil her on yılda bir edebî örnek oluşturur” (Wellek ve Warren, 1983: 321) diyerek türlerin hızlıca türeyebileceğine işaret etmiştir.

Edebî metinlerin tasnifî ile ilgili bir diğer önemli nokta; metinlerin sunuş biçimlerini teşkil eden tarzlar bahsidir. Araştırmacılar tür problemi üzerinde görüş belirtmelerine karşılık aynı yönelimi tarzlar bahsine karşı o yoğunlukta göstermemişlerdir. Batılı araştırmacılar, metinleri sunuş biçimleri bağlamında yorumlarken; lirik, epik, dram ve didaktik öğelerin belirleyici olduğunu söylemişlerdir. Aynı öğelerin varlığı klâsik Türk edebiyatı metinleri için

de söz konusudur. “Türün bir sunuş biçimi olarak tanımlanması, klâsik Türk edebiyatında meth, fahr, hicv terimlerinin üç sunuş biçimi (tarz veya üslûp) olarak yorumlanabileceğini akla getiriyor.” (Akkuş, 2007: 18) . Ayrıca “münâzara, hasbihâl/iyâdet, lugaz, muammâ ve târih düşürme vs. gibi terimler de sunuş biçimini, yâni tarzı karşılayacaktır.” (Akkuş, 2007: 18). Bu söylemler, tür tartışmalarına ayrı bir boyut kazandırmaları ve konuya tarzlar adlandırmasıyla ikinci bir başlık açmaları dolayısıyla önem taşımaktadır.

Metinlerin çözümlenmesini ve doğru şekilde anlaşılabilmesini sağlayacak bir diğer nokta, anlatım teknikleri husûsudur. Anlatım teknikleri, anlatı özelliği taşıyan hemen her metinde işlenebilecek niteliktedir. Bu teknikler, modern edebiyat metinleri kadar klâsik edebiyat metinlerinde de uygulanmıştır. Ayrıca anlatım tekniklerinin klâsik edebiyat metinleri üzerinden tespît edilebilirliği de söz konusudur. Anlatım tekniklerinin edebî metinlerdeki en önemli işlevi “anlatıma çeşitlilik, dinamizm ve derinlik kazandırmalarıdır.” (Tekin, 2011: 186). Anılan derinliğin keşfi, anlatıda uygulanan tekniklerin doğru tespît ve çözümlenmesi ile mümkün olur.

Genelleyici bir söylemle; farklı açılardan çözümlenmeye müsâit edebî metinlerde tür, çoğu kez metnin neyi anlattığı; tarz, metnin anlattığı şeyi nasıl sunduğu ile ilgilidir. Anlatım teknikleri ise, metnin çözümlenmesinde daha çok metnin mekanik yönü ile ilgilidir ve metinlerdeki derinliğinin doğru tespît edilmesine olanak sağlayan yöntemleri ifâde eder. Bu bağlamda tartışılan bu üç kavramın metnin çözümlüşüne ilişkin terimler olduğu söylenilebilir. Ayrıca bu kavramların, metinlerin anlamsal ve kültürel dünyalarının keşfi noktasında önemli birer yapı taşı oldukları da ifâde edilebilir.

II. Yazılan Diğer Leylâ vü Mecnûn Mesnevîleri Bağlamında Fuzûlî'nin Eserinin Kısa Bir Değerlendirmesi

Leylâ vü Mecnûn hikâyesi, başta Arap, Fars ve Türk edebiyatları olmak üzere İslâmî edebiyatların hemen çoğunda işlenen ya da anılan ünlü bir anlatıdır. Leylâ vü Mecnûn hikâyesinin çıkış noktası konusunda söylenenler çeşitlilik arz eder. Âgâh Sırrı Levend, hikâye hakkında: “ilk kaynağı olan Arap edebiyatında, sonradan Mecnûn lâkabını alan Kays'ın sevgilisi Leylâ için söylediği şiirlerle bu şiirleri açıklamak üzere yapılan yorumlardan ve bunlara eklenen söylentilerden meydana gelmiştir. Hikâyenin esâsı Mecnûn'un kişiliği etrafında toplanır ve Necd çöllerinde geçer”(Levend, 1959: 1) demektedir. Bazıları da Emevî âilesinden olup, amcasının kızını seven bir gencin yazdığı şiirleri Mecnûn'a isnat etmesi ile hikâyenin oluştuğunu söyler. Hikâyenin vücut bulduğu edebiyat dâiresi Arap edebiyatıdır. Bu konuda Ahmet Ateş, “Ebu'l-Fereci'l-İsfahânî'nin (öl. 356/967) Kitâbü'l-Agânî adlı eserinde Hâlid bin Cemil ve Külsûm adlı iki kişinin bu hikâyeyi yazdıklarını kaydettiğini” söyler. (Ateş, 1957: 50). Hikâyenin Arap edebiyatındaki en çarpıcı örneği, Ebu Bekrî'nî Vâlihî'nin kaleminden çıkan, Dîvân-ı Mecnûn-ı Leylâ adlı eserdir. Fars edebiyatında bu hikâyeyi düzenli bir şekilde işleyen ilk şâir, Nizâmî-i Gencevî'dir. Daha sonra İran edebiyatının çeşitli şâirleri bu konuda da hüner göstermiş ve kıssanın Fars edebiyatında zenginleşmesini sağlamışlardır. Hikâye, Türk edebiyatında da en az Arap ve Fars edebiyatlarındaki kadar rağbet görmüştür. Türk edebiyatında Leylâ vü Mecnûn kıssasına değinen ilk şâir Gülşehrî'dir. Türk edebiyatında bu hikâyeyi yazan şâirler; Şâhidî, Alî Şîr Nevâî, Behîştî, Hamdullah Hamdî, Ahmed Rıdvân, Kadîmî, Celîlî, Sevdâî, Hakîrî, Fuzûlî, Lârendeli Hamdî, Celâlzâde Sâlih, Halîfe, Atâyî, Kâfzâde Fâizî ve Örfî olarak tespît edilmiştir. (Kütük, 2002: 17). Kuşkusuz Türk edebiyatında yazılmış Leylâ vü Mecnûn mesnevîlerinin en güzel örneklerinden biri; aşk ve ıstırap şâiri olarak nitelenen Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn'udur. Fuzûlî bu eseri, Taşlıcalı Yahyâ Bey ve Hayâlî Bey'in teşvîkleri ile yazmıştır. Fuzûlî bu noktaya eserinde de temâs etmiş, kendisini teşvîk eden şâirleri överek Yaratıcı'dan bu zorlu yolda yardım dilemiştir. (Doğan, 1996: 72,73). Fuzûlî'nin, hikâyenin ve kendisine gösterilen teveccühlerin hakkını verdiği ortadadır.

Klâsik bir mesnevî niteliği taşıyan Leylâ vü Mecnûn adlı eserinde Fuzûlî, gelenek hâlini almış uygulamalardan tevhîd, na'at, mirâciye dînî türlerinin yanı sıra; methiye, fahriye, nasîhatnâme, münâcat ve arz-ı hâl gibi sunuş biçimlerini; sâkînâme, sûrnâme gibi toplumsal içerikli türleri; bahârnâme, hazâniye ve Nevrûziye gibi tabîatla ilgili türleri ve dahası anlatıma derinlik kazandıran anlatım tekniklerine ilişkin örneklemeleri sunmaktadır. Geleneksel ikili aşk anlatısı olarak yorumlanabilecek Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn adlı eseri, 3098 beyitten oluşmaktadır. Eser geleneksel anlatı formunda tevhîd, na'at ve methiyelerden oluşan giriş/mukaddime; hikâye ve sonuç/hâtîme bölümlerini içermektedir. Mesnevîlerde gelenek hâlinde olan bir uygulama da eserin yazılış amacının açıklanması yâni "sebeb-i te'lîf" bölümünün sunulmasıdır. Eserin yazılış serüvenini içeren bu bölümde; sohbet, eleştiri, övme ve övünme tarzları yoğun şekilde işlenmiş ve eserin yazılış gerekçesi; artık bu eserin yazılmasının bir imtihân olarak değerlendirilmesi şeklinde yorumlanmıştır. (Doğan, 1996: 74). Fuzûlî'nin eseri, geleneksel halk anlatıları ile de ortaklıklar sergilemektedir. Soylu bir liderin çocuğunun olmaması ve duâ sonucunda bir evlâda kavuşması dahası ana kahramanın sevdiğine kavuşmasını sağlamak amacıyla çıkan yardımcı kahraman tiplemesinin (Nevfel) eserdeki varlığı bu söyleme kanıt gösterilebilir.

III. Fuzûlî'nin Leylâ vü Mecnûn Mesnevîsinin Edebî Tür, Tarz ve Anlatım Teknikleri Açısından Değerlendirilmesi

A.Edebî Türler

1. Bahâriyye/Bahâriyyât/Bahârnâme/Rebî'yye

Sözcük anlamı baharla ilişkili demektir. Edebiyatta bahar tasvîrine yer veren manzûmelerin genel adıdır. Bağ ve bahçe konulu şiirler de bu bağlamda değerlendirilmektedir. Eserde bölüm oluşturacak kadar uzun bir bahârnâme örneği vardır. (1321-1340/222-226).

Bir gün ki bahâr-ı âlem-ârây
Zevk ehline oldu râhat-efzây

*Dünyayı bezeyen baharın zevk sahiplerine huzur
bahşettiği bir gündü.*

Âyîne-i devrden gedüp jeng
Devr etdi zemîni âsman reng

*Devrânın aynasından pas gidip, zaman, zemini gök
rengine büründürdü.*

Feyz-i şeb-i kimyâ-eserden
Te'sîr-i şemâme-i seherden

*Kimya tesirli gecenin feyzinden ve seherin güzel
kokusundan,*

Açıldı ham-ı benefşeden tâb
Şebnem güle saçdı lu'lû'-yı nâb

*Menekşenin boynunun büküklüğü düzeldi ve şebnem
güle saf inciler saçtı.*

Gülzâra havâ abîr tökdi
Sahrâyâ gubâr-ı müşg çökdi

*Hava gül bahçesine hoş koku döktü; sahraya misk
tozu yayıldı...*

...

Her yerde olındı bezm bünyâd
Gülzârlar oldu işret-âbâd

*Gül bahçeleri işret yerleri oldu, her yerde meclisler
kuruldu...*

2.Cenknâme

Sözcük anlamı çekişme ve mücâdeledir. Edebiyatta savaş ve kahramanlık konulu metinler ve dahası ordu tasvîrlерinin işlenildiği metinler cenknâme türünün örneği olarak kabul edilir. Mesnevîde; (1512-1526/256-258) ve (1567-1575/264-266) beyit ve sayfa numarası ile yer alan bölümler cenknâme türünde yazılmıştır.

Cem' etdi sipâh-ı bînihâyet
Çaldırdı nefîr ü çekdi râyet

Sayırsız asker topladı; Boru çaldırdı ve bayrak açtı...

Ol kavm hem oldılar haberdâr
Cem' eylediler sipâh-ı hûnhâr

O topluluk da haberdar olunca, kan dökücü askerler topladı.

...

Satranc-sıfat ol iki leşker
Birbirine durdılar berâber

O iki ordu satranç (tahtasındaki) gibi birbirinin karşısında durdular

Geh nîze kılurdı cân-sitanlığ
Geh nâvek ederdî hûn-feşanlığ

Gâh mızrak can alıyor, gâh ok kan döküyordu...

...

3.Dâriyye/Kasriyye

Sözcük anlamı ev demek olan Arapça dâr kelimesine -iyye Arapça aitlik eki getirilerek oluşturulan bu ifâde, binâlarla ilgili metinleri işleyen türün adıdır. Fuzûlî, eserinde doğrudan bu türün örneğini sunmamıştır, ancak bu türün sözcük dağarcığından yararlanarak mecâzî bir dâriye oluşturmuştur. Bu örnekleme, edebî türlerin, mecazlı söyleyişlerle de işlenilebileceğini göstermek amaçlı sunuldu.

Rahmet sana kim sen etdün imdâd
Bu eski binâyı etdüm âbâd

Sana rahmet olsun ki, bana yardım ettin de bu eski binayı yeniden imar ettim.

Eşk ile derûnı sîm-endûd
Âh ile birûnı anber-âlûd

(Bu binanın) içi, gözyaşları ile gümüş işlemeli; dışı ise ah (dumanı) ile anber renklidir.

Mahzenleri genc-i gevher-i derd
Revzenleri menfez-i dem-i serd

Mahzenleri, dert mücevheri hazinesi; pencereleri soğuk nefeslerin menfezidir. (3080-3084/510).

4.Feleknâme

Gökler ve felekler ile ilgili metinler, feleknâme türünü oluşturur. Feleknâme türünde gök ve feleklerin tasvîri de yoğun olarak işlenmektedir. Eserde (2249-2280/374-380) beyit ve sayfa numaralı bölüm, feleknâme türünde yazılmıştır ve bu bölüm, 31 beyitlik bir hacme sahiptir. Fuzûlî, bu bölümü oluştururken şâirlik yetilerinden yararlanmıştır. Gökler, yıldızlar ve burçları tasvîr ederken; sâde bir tasvîrden ötelere, benzetmelerle örülü bir gök betimlemesi yapmayı yeğlemiştir.

Bir la'li edüp sipihr nâyâb Gösterdi yerine min dür-i nâb	<i>Gökyüzü bir la'l yutarak onun yerine binlerce saf inci ortaya çıkardı;</i>
Haşhâşlarında dutdı tiryâk Katra katra hakîm-i eflâk	<i>Felek hekîmi (gökyüzünün tarlasında yetiştirdiği) haşhaşları çizerek damla damla afyon macunu topladı;</i>
Gerdûna <i>sevâbit</i> oldı mismâr Tâ tökmeye dün bisâtı perkâr	<i>Sabit yıldızlar, gece çatısı tavan örtüsünü dökmesini diye, gökyüzüne çivi oldu;</i>
<i>Akreb</i> birahup kemend-i pürham Dîv-i şebe kıldı kayd-i muhkem	<i>Akrep; düğüm düğüm kemendini salarak gece devini sımsıkı bağladı;</i>
Tezyîn için etdiler müheyyâ La'lin <i>Deberan</i> dürin <i>Süreyyâ</i>	<i>Süslenmek için Deberan la'lini, Süreyyâ da incisini hazırladılar...</i>

5.Hazâniye

Farsça hazân kelimesi Türkçede güz ya da sonbahar anlamlarına karşılık gelir. Edebî metinler söz konusu olduğunda, sonbahar konulu metinler hazâniye başlığı altında değerlendirilmektedir. Hazâniye türünde yazılmış metinlerde hüznün hâkim duygu olduğu söylenebilir. Eserde, (2824-2835/468-470)'inci bölüm bu türde yazılmıştır.

Bir fasl ki dest-i gâret-i dey Gülzâr bisâtın eyledi tayy	<i>Kışın yağmacı elinin gül bahçesinin yaygısını dürüp kaldırdığı bir mevsimdi;</i>
Renc-i yerekandan oldı eşcâr Lerzân u zaîf ü zerd-ruhsâr	<i>Ağaç sarılık hastalığıyla titrek, zayıf ve soluk yüzlü bir hâl aldı.</i>
Gökden yere yetdüğünde bârân Her katra olup misâl-i peykân	<i>Yağmur gökten yere indiğinde, her damla bir oka benzeyerek,</i>
Gûyâ ki yetürdi bâğa bîdâd Kim şu'bede-i taharrük-i bâd	<i>Sanki bâğa zulmetmişti de rüzgârın oyunbaz hareketi,</i>
Bir sihr ile âb-ı âhen etdi Andan ten-i bâğa cevşen etdi	<i>Bir büyü ile suyu demire döndürdü ve ondan bağıın vücuduna zırh yaptı.</i>

6.Mi'râcnâme/Mi'râciye

Kelime, yukarıya yükselme anlamındaki “uruc” kökünden türetilmiş olup; çıkma, göğe yükselme gibi anlamlarla karşılanmaktadır. Edebiyatta Hz. Peygamber'in mânevî âlemlere yükselişi ve bu esnâda yaşadığı mucizevî olayları konu edinen eserler mi'râcnâme veya yaygın kullanılan adı ile mi'râciye olarak adlandırılır. Kutsal aylardan biri olan Recep ayı içerisinde yer alan Mi'râc kandili de Hz. Peygamber'in yaşadığı bu olayla bağlantılı olarak

kutlanmaktadır. Leylâ vü Mecnûn mesnevîsinde Fuzûlî, “Bu şeb-i mi'râc şânıdır... (Mirac Gecesinin Şânı...)” isimli bölümde mi'racnâme türünün güzel bir örneğini sunmuştur. (218-258/40-48).

K'ey serv-i riyâz-ı ilm ü irfân
Cibrîl yetüp yetürdi fermân

Cebrail gelip şu fermanı getirdi: “Ey ilim ve irfan bahçesinin selvisi,

Ey kadri büleñd pâdişeh dur
Lutf et şeb-i Kadr kadrin artur

Ey kadri yüce padişah, kalk; lutfet de Kadir gecesinin değerini arttır!”

Hurşîdüni arşa sâye kılğıl
Mi'râcı büleñd-pâye kılğıl

“Güneşini arşa gölge eyle!. Miracın değerini yücelt!..”

Hoş ol ki minüp Burâka hoş-hâl
Buldun derecât-ı izz ü ikbâl

Ne hoş bir andı ki, saadette Burak'a bindin de izzet ve ikbal derecelerine yükseldin.

...

Deryâda olup ganî güherden
Zevk ile dönende ol seferden

Deryada (eteğini) inci ile doldurup, zevk ile o seferden döndüğünde,

Germ idi henüz hâb-gâhun
Cünbişde gubâr-ı hâk-i râhun

Yatağın henüz sıcaktı ve yolunun tozu toprağı daha uçuşmakta idi.

...

7.Na't

Kelime anlamı, övme ve vasıflandırma şeklindedir. Edebiyatta başta Hz. Peygamber olmak üzere; dört halîfe, din büyükleri ve velîler vasfında yazılan övgü içerikli şiirler bu adla anılmaktadır. Mesnevîde (173-218/34-40)'ıncı bölüm ve “Bu kasîde Hz. Muhammed Aleyhisselâm Şânındadır (Hz. Muhammed Aleyhisselâm'ın Şânında Kaside)” başlıklı şiir na't türünün örneklemelerini yapmaktadır. (259-278/48-50).

Ey pâdişeh-i serîr-i Levlâk
Maksûd-ı vücûd-ı hâk ü eflâk

Ey “Levlâk” tahtının pâdişahi, yerin ve göklerin var oluş sebebi!..

Ser-defter-i enbiyâ-yı mürsel
Anlara hem âhır ü hem evvel

(Ey) gönderilmiş nebiler defterinin baş sayfası; onların hem sonrası, hem öncesi!

...

Yâ menba'a'l-mekârim ü yâ ma'dine'l-vefâ
Yâ mecma'a'l mahâsin ü yâ mazhara'l-atâ

Ey cömertlikler kaynağı ve ey vefa madeni! Ey güzellikler kavşağı ve başlıklar aynası!

Entellezî buiste ileynâ mübeşşiran
V' ahtâreke'l-ilâhu ani'l-halki v'astafâ

Sen bize bir müjdeci olarak gönderildin. Allah seni halkın içinden seçti ve üstün kıldı.

...

8.Nevrûziye

Farsça nevrûz, yeni gün demektir. Bu günde yaşanıldığı söylenen olayların, cumâ günü gerçekleştiği söylenen olaylarla paralellik teşkil ettiği görülür. Edebiyatta bu konuyu işleyen şiirler nevrûziye türü altında değerlendirilir. Esâsen bahar mevsimi ile yakın ilişkide olan bu şiirler kendini tür kılabilcek sayıda örneklere sahip olması dolayısıyla ayrı bir başlık altında değerlendirilmektedir. Eserde, (761-765/126-127)'inci bölüm bu türde yazılmıştır.

Bir gün ki bahâr-ı âlem-efrûz
Vermişdi cihâna feyz-i nevrûz

*Âlemi aydınlatan baharın cihana nevrûz neş'esi
verdiği bir gündü...*

Salmışdı nikâb çehreden gül
Çekmişdi sürûd-ı nâle bülbül

*Gül, yüzünden örtüyü atmış, bülbül inleyen şarkılar
söylemeye başlamıştı...*

Şebnem mey-i nâbı ile lâle
Doldurmuş idi kızıl piyâle

*Lâle, saf şebnem şarabı ile kıpkırmızı bir kadeh
doldurmuştu...*

Olmuşdı gül ile sebze-i ter
Firûze-fürûz ü la'l-perver

*Gül, yeşil çimen firuzesini parlatıyor; yeşil çimen,
gül la'leri yetiştiriyordu.*

9.Sahbânâme/Sâkînâme/İşretnâme

Sâkî, Arapça kökenli bir sözcük olup; su dağıtan ya da içki sunan anlamlarına gelir. Edebiyatta; sâkî ile sohbet havasında yazılan, sâkî ve şarabın övüldüğü; içki meclislerinin işlendiği ve içkinin tasavvufî ya da maddî olarak yorumlandığı şiirler bu tür altında değerlendirilir. Fuzûlî, Leylâ vü Mecnûn isimli eserinde; (300-306/54), (332-341/60), (1218-1223/206) ve (2815-2821/467-468) numaralı bölümlerde bu türün örneklemelerine yer vermiş dahası bu türün söyleyişlerini eserde ana konulara geçişte bir girizgâh olarak da kullanmıştır.

Sâkî meded et ki derdmendem
Gam silsilesine pâ-y-bendem

*Saki! Yardım et; dertliyim; gam zincirine
bağlanmışım.*

Gam def'ine câm-ı mey devâdur
Tedbîr-i gam eylemek revâdur

*Gamın giderilmesi için ilaç şaraptır; gam için tedbir
almak uygun olur.*

...

Sâkî kerem eyle câm gezdür
Dutma kadehi müdâm gezdür

*Saki! Kerem eyle, kadehi dolaştır; elinde tutma,
boyuna gezdür!*

...

Sâkî müteellim-i humârem
Müşâtâk-ı şarâb-ı hoş-güvârem

*Ey Saki!. Sarhoşluk içimi yakmış... Tatlı şarapları
özlüyorum...*

Sâkî göze geldi neş'e-i mey
Bir niçe kadeh yürüt peyâpey

*Saki! Göze şarabın neş'esi geldi; ard arda birkaç
kadeh daha ver!*

...

10.Saydıyye

Av ve avcılıkla ilgili metinler, bu türün konu dâiresinde yer almaktadır. Fuzûlî, eserinde bu türün küçük kesitlerine yer vermiş ve bu türden daha çok asıl mevzûlara giriş yapmada yararlanmıştı. (1160-1164/196 ve 1187-1189/200).

Gördi ki bir avcı dâm kurmuş
Dâmına gazâller yüz urmuş

*Gördü ki; bir avcı tuzak kurmuş ve tuzağına ceylan
yavruları yüz sürmüş...*

Bir âhû esîr-i dâmı olmuş
Kan yaşı kara gözüne dolmuş

*Bir ahı (avcının) tuzağının esiri olmuş; kanlı gözyaşı
kara gözlerine dolmuş...*

...

11.Sûrnâme/Sûriyye

Düğün, sünnet, doğum, şenlik ve ziyâfetlerin anlatıldığı merâsim içerikli metinler, bu türü oluşturmaktadır. Eserde (552-558/94-96 ve 1776-1788/298-300)'üncü bölümler bu türü örnelemektedir.

Resm-i tarab etdiler müretteb
Beş yüz büt-i gül-ruh u şeker-leb

*Beş yüz gül yanaklı ve şeker dudaklı güzel, şenlik
merasimi tertip ettiler.*

Yüz mâh-likâ olup gınâ-sâz
Koşmuşdı sadâ-yı sâza âvâz

*Yüz ay yüzlü, şarkı söylemeğe başlayıp sazın avazına
ses veriyordu...*

Yüz gül başı üzre yüz tabak zer
Olmışdı nisâr için mukarrer

*Yüz gül başının üzerinde yüz tabak altın, saçı için
hazır bekliyordu...*

...

12.Ta'bîrnâme

Sözlüklerde rüyâ kitabı, rüyâ yorumlarını yapan kitap şeklinde geçen bu kavram; edebî metinlerde işlenmesi nispetinde bir türe örnek oluşturabilir. Fuzûlî'nin eserinde bu kavrama örnekleme teşkil edecek bir kesit yer almaktadır. (3027-3033/502).

Budur dediler rıyâz-ı Rıdvân
Bu kavm-i huçeste hûr u gılmân

Dediler ki: "Bu, Rıdvân cennetidir. Bu mübarek topluluk da huriler ve gılmanlardır.

Bu iki meh-i huçeste-ruhsâr
Mecnûn ile Leylî-i vefâ-dâr

Bu uğurlu yüzlü iki ay, Leylâ ile vefâlı Mecnûn,

Çün vâdi-i aşka girdiler pâk
O pâkliğ ile oldılar hâk

Aşk vadisine tertemiz girip bu temizlikle toprağa karıştıklarında,

Menzilleri oldı bâğ-ı Rıdvân
Çâkerleri oldı hûr ü gılmân

Konakları Rıdvân cenneti; hizmetçileri de huriler ve gılmanlar oldu."

13.Tevhîd

Yaratıcı'nın varlığı ve birliği üzerine yazılan metinler tevhîd türünü oluşturur. Bu türün örneklerinde Yaratıcı övülürken, öven kişi kendisinin âcizliğine işâret ederek ondan medet bekler. Mesnevîde, "Bu Hazret-i İzzetden İzhâr-ı Hamd ile İstimdâd-ı Hüsûl-i Metâlibdür... (Yüce Allah'tan Hamd ile Arzuların Gerçekleşmesini Dileme...); Bu şükûfe-i gülzâr-ı tevhîddür... (Tevhid bahçesinin çiçeği...); Bu kasîde Hazret-i Bârî Şânındadır (Bu Kasîde Yüce Yaratıcı Allah'ın Şânında Söylenmiştir) isimli bölümler ve (1856-1859/312; 1955-1958/328) numaralı kısımlar tevhîd türünde yazılmıştır.

Âferîn ey sâni'-i ten perver-i cân âferîn
Hâliku'l-eşyâ İlâhu'l-halk Rabbu'l- âlemîn

En yüksek övgüler senin içindir ey tenleri vücuda getiren ve canları besleyen Tanrı!.. Ey eşyanın yaratıcısı, halkın ilahı ve âlemlerin Rabbi!..

Mübdî'-i âsâr-ı kudret akd-peyvend-i vücûd
Zâbit-i erkân-ı fitrat nakş bend-i mâ' ü tîn

Kudret ve iktidar alâmetlerini ortaya çıkaran, varlık bağına düğümleyen, yaradılışın esaslarını elinde tutan, su ve topraktan şekil çıkaransın.

...

14.Vasiyetnâme

Ölüm öncesinde kişinin ardında bıraktığı kişi ya da kişilerden yapmalarını dilediği şeyler vasiyet olarak yorumlanmaktadır. Edebiyatta bu dilekler vasiyetnâme adında bir tür oluşturmaktadır. Bu bağlamda “Aziz, Kılınç (2006). *Türk Edebiyatında Vasiyetnâmeler*, Ankara: Akçağ yayınları.” adlı eser anımalıdır. Mesnevîde Fuzûlî, (2141-2155/356-359 ve 2882-2900/478-480) numaralı bölümlerde sırasıyla Mecnûn'un babasının, oğluna ve Leylâ'nın, annesine ettiği vasiyetlere yer vermiş ve bu türü eserinde 28 beyit nispetinde işlemiştir.

Budur keremünden iltimâsum *“Lutuf ve kereminden dileğim; öldüğüm zaman*
Kim dutasen öldüğümde yasum *yasımı tutman,*

Toprağuma edesen güzârı *Her an feryat ve figan ederek mezarıma gelmelidir.”*
Her lahzâ edüp figân u zârî

...

Mensüz çeküp âhlar figanlar *Bensiz ahlar çekip feryat ve figanlar kopararak*
Sahrâlara düşdüğün zamanlar *çöllere düştüğün zaman,*

Düşse yolun ol olan diyâra *Eğer yolun o sevgilinin bulunduğu diyara uğrarsa, o*
Arz-ı gamum eyle ol figâra *düşküne derdimi arz et.*

...

B.Edebî Tarzlar

1.Arz-ı Hâl/Hasb-i Hâl/Iyâdet

Durumunu açma, dertleşme, söyleşme ya da sohbet etme anlamındadır. Edebî metinlerde yoğun şekilde tercih edilen anlatım tarzıdır. Bu tarz; nasihatnâme, medednâme, şikâyetnâme vs. gibi sunuş biçimlerine üst tarz teşkil etmektedir. Fuzûlî, Leylâ vü Mecnûn eserinde bu tarzdan oldukça yararlanmışır. Eserde; “Dîbâce (önsöz), Bu izhâr-ı i'tirâf-ı cehâletdür... (Câhilliği İtiraf...), Bu Leylâ'nın ebr ile izhâr-ı niyâzı... (Leylâ'nın bulut ile arzusunun açığa vurması...) isimli kısımlar ve dahası (865-888/146-151, 1149-1157/194, 1199-1211/202-204, 1218-1223/206, 1245-1266/210-214, 1268-1316/214-222, 1625-1629/274, 1650-1669/278-282, 1688-1702/284-287, 2284-2330/380-388, 2549-2560/422-424, 2619-2638/434-436, 2849-2858/472-474, 2953-2989/490-496) numaralı bölümler bu sunuş biçimi ile yazılmış ve anılan bölümlerde; Yaratıcı, sâkî, avcı, dağ, mum, pervâne, ay, rüzgâr, bulut, zincir, akıl, yıldızlar, gezegenler, dert, sabah, deve, vücûdun uzuvları, gözyaşı, toprak ve sevgiliye arz-ı hâl edilmiş bu tarz dâhilinde bâzen yerinilmiş, bâzen övgüde bulunmuş ve bâzen de medet beklenilmiştir.

Pervâneye şerh ederdi râzın *Sırrını pervaneye açar, bütün yalvarışlarını ona*
Arz eyler idi olan niyâzın *(şöyle) arz ederdi:*

K'ey tâir-i âşiyâne-i aşk *“Ey aşk yuvasının kuşu!.. (Ey) aşk yemi ve suyunun*
Ser-geşte-i âb ü dâne-i aşk *âvâresi!..”*

Sensen reh-i aşk içinde sâdık
Âşık ammâ tamâm âşık

“Aşk yolunda sadık sensin!.. Âşıksın ama tam
âşıksın.”...

...

2.Fahriye

Övünülecek şey, övünme ya da büyülenme anlamındadır. Edebiyatta; övünme içerikli metinler bu anlatım tarzını vücûda getirir. Gelenek hâlini alan, şâirlerin kendilerini övdüğü şiirler ve dahası her tür övünme içerikli metin bu tarz bağlamında değerlendirilebilir. Eserde, (318-325/56-58), (341-350/60-62) ve (442-445/78) numaralı bölümlerde Fuzûlî, şâirliği ile övünmüş; (1038-1043/176) numaralı bölümde ise; Mecnûn’un babası konumuyla övünerek kendini yüceltmıştır.

Men şâir-i Mûsevî kelâmam
Sâhirlere mu’ciz-i tamâmem

*Ben, Musa (gibi mucize) kelamlı bir şâirim,
sihirbazlara karşı tam bir mucizeyim.*

Söz derkine sarf edüp firâset
Emlâkine bulmuşam riyâset

*Ferasetimi sözü anlamaya sarf edip söz ülkesinin
reisliğine yükselmişim.*

Geh tarz-ı kasîde eylerem sâz
Şeh-bâzum olur bülend-pervâz

*Zaman olur kasîde tarzını uygun bulurum;
tabiatımın şahini yükseklerde uçar;*

Geh de’b-i gazel olur şîarum
Ol de’be revan verür karârım

*Zaman olur gazel yolunu tutarım; kararım, o tarza
can verir.*

Geh mesneviye olup heves-nâk
Ol bahrden isterem dür-i pâk

*Gâh mesneviye heves ederek, o denizden pak inciler
çıkarmak isterim.*

Bir kâr-gerem hezâr-pîşe
Cânlar çeküp isterem hemîşe

*Bin sanatlı bir mücevher işçisiyim. Can u gönülden
isterim ki;*

Dükkânım ola revâc-ı bâzâr
Her istediğin bula hırîdar

*Dükkânım pazarın en rağbet edileni olsun da, müşteri
her aradığını bulsun.*

3.Hicviye

Kelime Arapça “hecâ” kökünden gelmektedir. Edebiyatta; manzûm ya da mensûr ayırımına gidilmeksizin, kişi ya da kişileri yerme tavrı bu sunuş biçimi ile işlenmektedir. Hatta insan dışı varlıkların eleştirilmesi hâlinde metne uygulanan tarz yine hicviye/yerme tavrını sergileyecektir. Fuzûlî, mesnevîde (315-318/56) numaralı bölümde şâirlere ve o devrin şiir ortamına yönelik bir eleştiride bulunmuştur. Ayrıca, (2173-2179/362) numaralı bölüm, Mecnûn’un, babasına ettikleri sebebiyle Zeyd dilinden uğradığı hicviyeyi içermektedir.

Söz gevherine nazar salanlar
Gencîne verüp güher alanlar

Söz incisine itibar edenler, hazine verip cevher satın alanlar kalmayınca,

Çün kalmadı kalmadı fesâhat
Erbâb-ı fesâhat içre râhat

Ne fasihlik kaldı, ne de fesahat sahipleri arasında rahat.

Ol tâife çekdi hırkaya baş
Hâletlerin etmez oldılar fâş

O insanlar da başlarını hırkalarına çektiler ve hâllerini dile getirmez oldular.

...

4.İ'tizâriye

İ'tizâr, özür dilemek demektir. Özür içerikli metinler, i'tizâriye başlığı altında değerlendirilebilir. Bir şeyi özür beyân ederek anlatma bu üslûptaki metinlerin i'tizâriye adında bir tarz oluşturmasını sağlayabilir. Fuzûlî, Leylâ vü Mecnûn'unda bazı bölümleri bu tarzda işlemiştir. Eserde; "Bu arz-ı adem-i kudretdür ve ÖZR-i fakd-ı kuvvedür (Kudretsizliği Arz ve Kuvvet Yoksunluğundan Dolayı Özür Dileme) ve Bu Leylî'nün Mecnûn'a... öZR ü itâbidur (Leylâ'nın Mecnûn'a... Özür ile Sitemi) isimli bölümler i'tizâriye tarzına örnekleme teşkil eder.

Her ta'ne ki eylesen revâdur
Senden hacilem yüzüm karadur

"Bana ne sitemde bulunursan bulun, revadır. Senden utanyorum, yüzüm kara!"

Çün mu'terifem ki var günâhum
ÖZ lutfun eyle öZR-hâhum

"Mademki günahum olduğunu itiraf ediyorum; o hâlde sen de lutfet, benim bu özrümü kabul et!"

5.Methiye

Övüleni kim ya da ne olursa olsun; övme içerikli metinler, methiye tarzını yansıtır. Eserde yoğun işlenen tarzlardan biri de methiyedir. Mesnevîde yer alan tevhîd, münâcat ve na'tlar methiye anlatım tarzı ile yazılmıştır. Yaratıcı ve Peygamberden sonra metnin övgü odağı asr-ı pâdişâh olmuştur. Nizâmî, eserde Taşlıcalı Yahyâ ve Hayâlî ile beraber övülen şâirler arasında yer almıştır. Metnin övülen bir diğer ismi İbn-i Selâm, doğrudan şâirce ve Leylâ dilinden övülmüştür. Mecnûn'un babası, eserde oğluna ve Leylâ'nın babasına övgülerde bulunmuştur. Metinde övgüye mazhar olan bir diğer unsur, Ka'be-i kutsidir. Sâkî ve kalem metinde anlatı gereği övülen diğer unsurlar olarak yer almıştır. (357-374/64-66, 430-434/76, 453-473/80-83, 1103-1107/186, 1439-1434/240-242, 1796-1799/302, 1856-1859/312, 1955-1958/328, 2054-2059/342-344).

Zehî kâmil ki akl-ı nükte-dan derkinde hayrandur
Vücut-ı bîmisâli intihâb-ı nev'-i insandur

Bu ne yüce bir zattır ki, inceliklere vakıf akıl bile onu idrak etmekte yaya kalmıştır. Çünkü onun benzersiz varlığı insanoğulları arasından seçilmiştir.

Felek bir dürc anun zât-ı şerîfi gevher-i yektâ
Cihan bir cism anun hüküm-i revânî fi'l-mesel candur

Felek bir mücevher kutusu; onun yüce zâtı da eşsiz bir cevherdir. Cihan bir cisim ise, onun yürüten hükmü de adeta can yerindedir.

...

6.Münâcat/Şefa'âtnâme

Sığınma, acındırma ve medet umma tavrı neredeyse insanla beraber var olmuştur. Yalvarma ve yakarma ile bağışlanma dileği barındıran metinler genelde bu başlıklar altında yorumlanmaktadır. Şefa'ât ağırlıklı olarak Hz. Peygamber'den dilenmektedir. Farklı din büyükleri ve velîlerden şefa'ât istendiği de olmuştur. Münâcat, gelenek hâlini almış şekli ile Yaratıcı'ya yönelik olabildiği gibi; Fuzûlî'nin eserinde görüldüğü üzere canlı ya da cansız varlıklara yönelik yakarılar şeklinde de var olabilmektedir. Eserde, (9-19/6-8, 55-117/14-24, 1112-1121/186-188, 1123-1131/188-190 ve 2284-2330/380-388) numaralı bölümler, münâcat tarzında; “Bu ser-defter-i enbiyânun kitâb-ı evsâfından bir varakdur... (Nebiler Önderinin Sıfatları Kitabından Bir Yaprak...), Bu şeb-i mi'râc-şânıdır... (Miraç Gecesinin Şânı...) ve Bu Kasîde Hz. Muhammed Aleyhisselâm Şânındadır/Hz. Muhammed Aleyhisselâm'ın Şânında Kaside” isimli bölümlerin özellikle son kısımları şefa'ât tarzında yazılmıştır.

Yârab kerem et ki hâr u zârem
Dergâha besî ümîdvarem

*Ya Rab, kerem kul ki; hor ve hakirim, ağlayıp
inliyorum; fakat, dergahına fazlası ile ümit
bağlamışım!*

...

Âsîlerün olasen penâhı
Nevmîdlerün ümîdgâhı

*İsyankârların sığınağı, ümitlerini kaybetmişlerin ümit
kapsı olacağından ümitliyiz.*

Sensen çü şefî'i her meâsî
Ne gam eğer olsa kimse âsî

*Mademki sen her günaha şefa'atçisin; (artık) insanlar
isyankâr olsa da ne gam!..*

...

7.Nasîhatnâme

Öğüt içerikli metin veya metin bölümlerinde hâkim tarz nasîhatnâmedir. Söz konusu eser için de bu geçerlidir. Eserde; 646-677/110-116'da Leylâ'nın annesi, kızına; 802-813/136-138'de Mecnûn'un dostları, Mecnûn'a; 944-971/160-164'te Mecnûn'un annesi, oğluna; 2050-2140/342-356'da Mecnûn, babasına ve babası, Mecnûn'a; 3071-3078/508'de Fuzûlî kendi kaleminden, Fuzûlî'ye; nasîhatte bulunmuş; 166-173/32-34, 2906-2913/482 numaralı bölümler ve sâkî ile yapılan sohbetlerde ise, umûma nasîhatte bulunularak, mesnevîde anılan bu bölümler nasîhatnâme tarzı ile işlenilmiştir.

Temkîni cunûna kılma tebdîl
Kızsen ucuz olma kadrünü bil

*“Ağır başlılığı çulğunlığa değışme!. Sen kızsın, ucuz
olma, kadrini bil!..”*

Her sûrete aks kimi bahma
Her gördüğüne su kimi ahma

*“Her sûrete aksinmiş gibi bakma!. Her gördüğüne su
gibi de akma!..”*

...

8.Nazîre

Yaygın tanımlamayla, bir şiire aynı vezin ve kafiyede eş edâ ve müşterek anlam örüntüsünde şiir söyleme olarak yorumlanmaktadır. Bâzen bu klişelerin yıkıldığı da olur. Yâni biçim ya da içerik yönünden birtakım benzerlikler olmaksızın eserlerin ya da manzûmelerin birbirine nazîre teşkil ettiği görülür. Nazîre doğrudan doğruya bir anlatım tarzıdır demek hata olur. Yorumlanılan eserde nazîre üslûbunda olan şiirler, söylenilecekleri ifade etmede birer sunuş biçimi görevi üstlendiklerinden bu başlık buraya açıldı. Eserde; “nedür” redifli iki gazel (s. 440 ve 446) ile “etmez” redifli iki gazel (s.452 ve 458) aynı şâirin yazdığı fakat iki farklı kahramânın terennüm ettiği gazeller olarak nazîre vasfı taşımakta ve bu şiirler anlatı içerisinde birer sunuş biçimi işlevi üstlenmektedir.

Eyle ser-mestem ki idrâk etmezem dünyâ nedür
Men kimem sâkî olan kimdür mey-i sahbâ nedür

*Öyle sermestim ki, idrak edemem dünya nedir;
Ben kimim, sâki olan kim bu şarap acaba nedir?..*

Ey kılan şeydâ meni menden bu istiğnâ nedür
Nişe sormazsen ki ahvâl-i dil-i şeydâ nedür

*Ey beni çilgin eden; benden bu istiğnâ hâli nedir?
Niye sormazsın ki bu divâne gönlümüm ahvâli nedir?*

...

Hayâl ile tesellîdür gönül meyl-i visâl etmez
Gönülde daşra bir yâr olduğın âşık hayâl etmez

*Gönül hayalle avunup, vuslata meyl etmez;
Gönlün dışında bir yâr olduğunu âşık hayâl etmez.*

Ne dil-ber kim demâdem âşık arz-ı cemâl etmez
Kalur nâkis bulup feyz-i nazar kesb-i kemâl etmez

*O dilber ki devamlı âşiğe cemal göstermez
Noksan kalır; nazar feyzi bulup, olgunluk kesbetmez...*

9.Nedâmetnâme

Nedâmet; pişmanlık, pişmân olmak demektir. Pişmanlık üslûbu taşıyan metinlerde hâkim tarz nedâmetnâme olarak adlandırılabilir. Eserde; (2188-2205/364-366) numaralı bölüm, bu anlatım tarzı tercih edilerek yazılmıştır.

İrşadunı bilmedüm ganîmet
Yüz vây ki fevt olındı fırsat

“İrşadını ganîmet bilmedim. Yazıklar olsun ki fırsat
elimden gitti!”

Yüz hayf ki dutmadum tarîkun
Bir niçe gün olmadum refikun

“Eyyvahlar olsun ki, yolunda yürümedim ve birkaç
gün olsun sana yoldaş olmadım!”

...

10.Şikâyetnâme/Tazallüm

Edebî metinlerde sızlanma ve yerinme tavırları bu tarzlarla işlenmektedir. Şikâyetnâme ile tazallüm arasındaki temel ayrım; tazallümün daha çok kişisel bir yerinme tavrı ile ortaya çıkmasıdır. Mesnevîde; (251-255/46, 322-332/58-60, 353-357/64, 693-697/118, 742-749/126-128, 1595-1602/268-270 numaralı bölümlerde ve dahası canlı ya da cansız varlıklar ile Yaratıcı'ya yapılan yakarışlarda, metne yerleştirilen mektup, murabba ve gazelerde ve mesnevînin sonunda, işlenen tarz şikâyetnâme ya da yerinmenin kişiselleşmesi hâlinde tazallüm olarak şekillenmektedir. Şâirce yapılan yerinmeler, kadrinin bilinmediği noktada ağırlık kazanmaktadır. Şikâyetnâme tarzını yansıtan bölümlerde ise; devrin pâdişâhına, hayâta, feleğe ve asıl ya da yardımcı kahramanların birbirlerine yaptıkları şikâyetler yer almaktadır.

Açdun der-i iltifât u in'am
Verdün gereğince her kime kâm

İltifât ve nimetler kapısını açtın ve herkese gereğince
saadetler dağıttın.

Bîçâre Fuzûlî'yem ki zârem
Züll-i güneş ile hâksârem

Bîçare Fuzuli'yim; ağlayıp inliyorum; günah zilleti
yüzünden perişanım.

...

11.Tahmîd/Şükürnâme

Tahmîd, hamdetmek, elhamdülillâh demektir. Özellikle tevhîd türü bağlamında bir sunuş biçimi görevi üstlenmektedir. Şükürnâme ise bu tarzda yazılan metinlere ad olmaktadır. Fuzûlî mesnevîde; “Bu Hazret-i İzzetden Hamd ile İstimdâd-ı Husûl-i Metâlibdür... (Yüce Allah'tan Hamd ile Arzuların Gerçekleşmesini Dileme...) isimli bölümün girişinde, Mecnûn'un mektubunun başlangıç kısmında (1856-1859/312) ve Bu gazel Leylî dilindendür/Leylâ Dilinden Gazel (1640-1647/276-278) isimli şiirde bu tarzı denemiştir.

Elhamdü livâhibi'l mekârim
Ve'ş-şükrü lisâhibi'l-merâhim

Keremler bağışlayan ve merhamet sahibi olan
(Allah'a) hamd ve şükürler olsun.

Sübânallah zihî hudâvend
Bîşibh ü şerîk ü misl ü mânend

Subhanallah!.. Benzeri, ortağı, misli ve menendi
bulunmayan ne yüce bir efendi!..

...

12.Tarih Düşürme

Bazı belâgat kitaplarında hünere bağlı sanatlar (Bilgegil, 1989: 346) olarak yorumlanmaktadır. Tarih düşürme, aynı zamanda anlatılacak şeyi birtakım kodlamalarla sunma işidir. Bu yönü ile bir anlatım tarzı olarak değerlendirilmektedir. Fuzûlî, mesnevînin bitirildiği zamanı beyân etmek istediği bölümde bu anlatım tarzından yararlanmışır.

Ol dem ki bu nüsha oldu merkûm
Leylî Mecnûn adına mersûm

Bu eser "Leylâ-Mecnûn" adı verilerek yazıldığında,

İzhâra gelüp rumûz-ı vahdet
Vahdetde tamâm olup hikâyet

*Vahdet işaretleri ortaya çıktı; hikâye vahdette
tamamlanarak,*

Târihine düşdiler muvâfık
Bir olmağ ile ol iki âşık

*O iki âşık bir olmakla (eserin yazılış) tarihine uygun
düştüler.*

(Târih: 943/ 1537).

C.Anlatım Teknikleri

1.Anlatma Tekniği

Yazar, bu teknikte doğrudan doğruya anlatıcı ve hikâyeyi aktaran konumundadır. Anlatılarda uygulanan en geleneksel teknik anlatma tekniği olarak yorumlanmaktadır. Bu teknikte hâkim zaman, hikâye geçmiş zamandır. Eserde; [117-135/24-28, 474-584/82-100, 595-640/102-110, 734-789/124-134, 2482-2497/412-414] numaralı bölümler ve "Bu Mecnûn'un şemme-i keyfiyet-i hâlidür..." (Mecnûn'un Durumundan Küçük Bir Haber...) isimli kısım bu teknikten yararlanılarak oluşturulmuştur. Eserde bu teknik, asıl hikâyenin başladığı bölümde, rivâyetnâme ve tahkîye üslûbu ile; Mecnûn'un vahşi hayvanlarla kurduğu dostluklar ve bu esnâda yaşadıklarının işlendiği bölümlerde ise, masalsı (fantastik) anlatım özellikleri ile zenginleştirilerek uygulanmıştır.

Kim hayl-i Arabda bir cevân merd
Cem'iyet-i izz ü câh ile ferd

*Vaktiyle, Arap kavminden şeref ve itibar sahibi
olmak hususunda eşsiz,*

Müstecmi'i cümle-i fezâil
Bulmuşdı riyâset-i kabâil

*Bütün faziletleri şahsında toplamış asil bir insan,
kabilelere başkan olmuştu.*

Emrine Arab mutî' ü münkâd
Geh Basra makamı gâh Bağdâd

*Bütün Araplar onun emrine itaatle baş eğmişlerdi.
Bazen Basra'yı, bazen Bağdad'ı karargâh tutardı.*

...

2.Bilinç Akımı Tekniği

Bilinç ya da şu'ûr akışı olarak da adlandırılan bu teknik, bireyin duygu ve düşüncelerinin seri ancak metnin diğer kesitlerine göre sunuş açısından daha az kaygı taşıyarak verilmesi şeklinde yorumlanabilir. Eserde müellif, (434-446/76-78)'de kendi şuur altını; (749-

760/128)'de Mecnûn'un zihninden geçenleri, (1743-1749/294)'te de Leylâ'nın aklında tasarladıklarını sunmuştur.

Tedbîr kıl ey muallim-i pîr
Et sihr ile ol perîni teshîr

“Ey yaşlı muallim! Tedbirini al, o periyi büyü ile ele geçir!..”

Ancak mana sanma yetdi bu gam
Kim yetdi mana yeten sana hem

“Bu gamın sadece bana dokunduğunu sanma; çünkü bana dokunan, aynı zamanda sana da ulaşmıştır.”

Düş ey elif istikâmetünden
Şerm eyle bu kadd ü kâmetinden

“Ey elif; bu düzgünlüğünü terk et, bu boyundan posundan utan!...”

...

3.Diyalog Tekniği

Karşılıklı konuşma olarak adlandırılabilir. Edebî metinlerde yoğun şekilde uygulanan bir anlatım tekniğidir. Fuzûlî eserde; (923-936/156-158, 1166-1172/196-198, 1467-94/248-252, 1577-1593/266-268, 1605-1622/270-272, 1840-1850/308-310, 2051-2154/342-358, 2645-2775/438-460) numaralı bölümlerde bu teknikten yararlanarak bir örgü gerçekleştirmiştir.

Kim bu ne esîrdür beyân et
Cürmin men-i mücrîme iyân et

“Bu esir nedir, söyle?... Ben suçluya bunun kabahatini açıkla!”

Fakr ile iğen şikeste hâlem
Men haste-i beste-i iyâlem

“Ben çoluk çocuğunu geçindirmeye mecbur, hasta bir insanım; yoksullukla perişan bir hâldeyim.”

Bu hem men-i zârdan beterdür
Âvâre vü hâr ü derbederdür

“Bu da ben zavallıdan daha beterdir; başıboş, hor, hakir ve derbeder birisidir.”

...

4.Duraklama Tekniği

Anlatılarda uygulanan bu teknik, olayların cereyan ettiği zamanla örtüşmeyen ve dahası öykünün herhangi bir zamanını yansıtmayan bölümlerin sunulmasında kullanılmaktadır. Eserde özellikle; (2056-2068/344-346 ve 2249-2280/374-380) numaralı bölümler, bu tekniğin uygulanma ölçütleriyle örtüşmektedir.

Ey hâsıl-ı mezra’-ı vücûdum
Ve’y ‘ömr ticâretinde sûdum

“Ey varlık tarlamın mahsulü ve ey ömür ticaretimin kazancı!”

Ey cevher-i cânımın behâsı
Ve’y dîde-i bahtımın zıyâsı

“Ey can cevherimin bahası ve ey bahtımın göz aydınlığı!”

Derdüm olasen menüm penâhum Fahrum şerefüm ümîdgahum	"Benim sığınağım, övüncüm, şerefim ve ümidim olmanı bekliyor;
Menden bu serîr olanda hâli Sen olasen ehl-i mülke vâli	Tahtımı bıraktığım zaman ülke insanlarını senin yönetmeni diliyordum ve istiyordum ki,
Halk ede seni görende yâdum Bâki senün ile ola adum	Halk seni gördüğünde beni hatırlasın ve adım seninle ebedileşsin."

...

5.Geriye Dönüş Tekniği

Anlatıda geriye dönüşler yapılarak bazı bilgilerin yeniden sunulması bu tekniğin temel yapılanmasını oluşturmaktadır. Eserde, (1802-1812/302-304 ve 2595-2608/430-432)'de müellif olayları geriye dönüş yaparak sunmuştur.

Men mektebe getduğüm zamanlar Hıfz-ı sebâk etduğüm zamanlar	"Mektebe gittiğim ve dersimi ezberlediğim zamanlardı..."
Bir şahs mana görindi nâgâh Oldum perî olduğundan âgâh	"Ansızın gözüme bir şahıs göründü. Onun bir peri olduğunu anladım..."
Cinnîler içinde ol perî-zâd Ülfet menüm ile kıldı bünyâd	"Cinnîler içinde o peri soylu benimle münasebet kurdu;"
Her lahza durur mana beraber Der kim meni âdem etme hemser	"Her lahza benim karşıma geçer ve der ki: Âdem oğlunu eş seçme!.
Yohsa kılurem deminde fânî Bir darb ile hem seni hem anı	Yoksa bir vuruşta hem seni hem de onu yok ederim!"

...

6.İç Çözümleme Tekniği

Anlatıcının, kahramanların duygu ve düşünce dünyalarını çizmesiyle oluşan anlatım tekniğidir. Edebî metinlerde çokça uygulanan bu yöntemden mesnevînin müellifi de oldukça yararlanmış. Eserde; (677-683/116, 700-714/120-122, 734-763/124-130, 1718-1723/290, 2021-2025/338) numaralı bölümler ve kahramanların dilinden terennüm ettirilen gazel ile murabbalar müellifçe yapılan ruhsal çözümler dâhilinde bu tekniğe örnekleme teşkil eder.

Kim serv-i riyâzı mihnet ü derd Sevdâ-zede Kays-i derd-perverd	Mihnet ve dert bahçesinin servisi, sevdaya düşmüş dertli Kays,
Her subh gederdi mektebe şâd Mektebde olurdu gamdan azâd	Her sabah mektebe sevinçle gider, mektepte gamdan kurtulurdu;

Meşk-i hat-ı hüsn-i yâr ederdi
Def'-i gam-ı rüzgâr ederdi

*Sevgilisinin güzellik yazısını meşk edince dünyanın
sıkıntı ve kederini başından atardı.*

...

7.İç Monolog

Bu teknik, kahramanın iç dünyasında yaptığı konuşmaları, anlatıcının dışa vurumuyla gerçekleşmektedir. Eserde; (763-788/130-134) numaralı kısım bu anlatım tekniğinin başarılı bir örneklemesini sunmaktadır. Bu bölümde Mecnûn, esâsen kendi gönlü ile konuşmaktadır.

Evvel ne idi bu âşinâlığ
Âhır nişe eyledün cüdâlığ

*“Önceden bu aşinalığım ne idi; sonra neden ayrılığa
kalktın?..”*

Evvel nişe eyledün meni mest
İzhâr-ı mahabbet ile pâ-best

*“Önce niçin beni mest eyledin, muhabbet göstererek
tuzağına düşürdün de,*

Bu minnet-i intizâra saldun
Âhır ne için humara saldun

*Sonra neden baş ağrısına salıp bu bekleme müsibeti
içinde bıraktın?...”*

...

8.Leitmotiv Tekniği

Müzikte belli seslerin tekrarlanmasına dayanarak oluşturulan bu teknik edebiyat sahasında da kullanılır olmuştur. Klâsik şiirdeki tekrîr sanatını anımsatan bu anlatım tekniği metinde belli motif ya da sözcüklerin yoğun tekrarı ile elde edilmektedir. Eserde (599-604/102-104, 827-840/140-142 ve 1407-1416/236-238) numaralı bölümler bu teknikten izler taşır.

Leylî deme şem'-i meclis-efrûz
Mecnûn deme âteş-i ciger-sûz

*Leylâ değildi; meclis aydınlatan bir mumdu; Mecnun
değildi; yürek yakan bir ateşti...*

Mecnûn deme zulmet içre bir nûr
Leylî deme cennet içre bir hûr

*Leylâ değildi, sanki cennetin içinde bir huriydi;
Mecnun değildi, sanki karanlığın için de bir ışıktı...*

Leylî deme evc-i hüsn-e bir mâh
Mecnun deme mülk-i aşka bir şâh

*Leylâ değildi; güzellik göğüne bir aydı; Mecnun
değildi, aşk ülkesine bir şahdı...*

Leylî deme bir yegâne-i dehr
Mecnun deme bir fesâne-i şeh

*Leylâ değildi, dünyanın biricigi idi; Mecnûn değildi,
şehirlerde dolaşan bir efsaneydi...*

...

9.Mektup Tekniği

Mektup, hem bir tür adıdır hem de anlatım esâsına dayalı metinlerde, anlatma yöntemi olarak uygulanmaktadır. Eserdeki mektupların vasfı, türden ziyâde anlatım yöntemi olarak şekillenmiştir. O sebeple eserdeki mektuplar, bu başlık altında değerlendirildi. Mesnevîde (1500-1507 ve 1507-1511/252-254) numaralı bölümler, Nevfel'in, Leylâ kabîlesine yazdığı mektup ve aldığı cevâbı içermektedir. “Bu Mecnûn’un Leylîye nâme-i itâb-âmîzîdür... (Mecnun’un Leylâ’ya Yazdığı Sitem Dolu Mektubu... s. 312)”, “Bu Leylî’nün Mecnûna peygâm-ı cevâbîdur... (Leylâ’nın Mecnun’a cevâbî Mektubu... s. 329) isimli bölümler ile bunlara iliştilen murabbalar ise; eserin iki ana kahramanının birbirlerine sundukları mektuplardan oluşmakta ve bu tekniğin klâsik anlatılardaki uygulamasına örnekleme teşkil etmektedir.

Dîbâce-i nâme nâm-ı Ma’bûd
Kayyûm ü Kadîm ü Hayy ü Mevcûd

Kim evvel-i nâme nâm-ı bârî
Bu tarz ile oldı kilki cârî

Ol perde keş-i hicâb-ı esrâr
Kim âlemi yohdan eyledi var

Mi’mâr-ı binâ-yı akd ü peyvend
Vehhâb-ı atâ-yı mâl ü ferzend

Gün gözgüsün eyleyen mücellâ
Dün turasın eyleyen mutarra

İzhâr-ı vücûd eden ademden
İcâd-ı hudûs eden kıdemden

...

Meşşâta-i şâhid-i zemâne
Sultan-ı bülemd âsitâne

Kim bu mütehammil-i belâdan
Sergeşte vü zâr u mübtelâdan

Bu nâme ki bir figârdandur
Ya’ni men-i bîkarârdandur

Bir nâme ki mahz-ı derd ü gamdur
İzhâr-ı şikâyet-i sitemdür

Bir sâhib-i izz ü i’tibâra
Ya’ni Mecnûn-ı dil-figâra

Ol dilbere kim vefâsı yohdur
Âşıklarına cefâsı çohdur

...

Mektup, o sır örtülerini perdeleyen, âlemi yoktan var edip gündüzün aynasını parlak kılan ve gecenin saçını miskle kokulandıran Kayyûm, Kadîm, Hayy ve Mevcûd olan Allah’ın adı ile başlıyordu.

(Leylâ’nın) kalemi şöyle yürüdü: “Mektubun başlangıcı, nikah ve ilişki binasının mimarı, mal ve evlat nimetlerini bağışlayan, yokluktan varlığı çıkaran, ezellikten sınırlı varlık âlemini vücûda getiren, zamâne güzellerinin yüzünü süsleyen, dergâhı çok yüce bir sultan olan Allah’ın adı iledir.”

...

“Bu mektup bir yaralıdan, yani huzuru ve rahatı kalmamış olan benden, izzet ve itibar sahibi birine, yani gönlü yaralı Mecnûn’adır:”

“Bu ben belâ yükü altında bulunan şaşkın, ağlayıp inleyen, tutkun âşıktan, vefası olmayan

ve âşıklarına çok cefâ eden o dilbere, dert ve gamın
ta kendisi olan ve zulümden şikâyeti taşıyan bir
Mektuptur.”

...

...

10.Montaj Tekniği

Bu teknik, bilginin sanat eserine yerleştirmesi şeklinde kullanılmaktadır. Bu kavram bir alıntılama olarak da yorumlanabilir. Belâgatteki iktibas sanatı da bir montajlama olarak değerlendirilebilir. Eserde; (54, 122, 173, 188, 430-434, 1144, 1661, 1821) numaralı beyitler, bu tekniğin mesnevîdeki kullanımına örnekleme teşkil eder.

Billah ki ne hoş demiş Nizâmî
Bu bâbda hatm edüp kelâmı

*Allah için, Nizamî bu hususta sözün en güzelini
söylemiş ve ne güzel demiştir:*

Esbâb-ı suhan neşât u nâzest
Z'in her du suhan behâne sâzest

*“Sözün sebebi neş'e ve nazdır. Söz bu ikisinden
doğar.”*

Meydân-ı suhan ferâh bâyed
Tâ tab cüvariî nümâyed

*“Söz meydanı geniş olmalıdır ki, (şairlik) tabiatı
orada binicilikteki ustalığı gösteresin.”*

Der germî-i rîk ü sathi-i kûh
Tâ çend suhan reved beenbûh

*“Kumun sıcaklığı ve dağın sarplığı arasında söz ne
zamana kadar sıkışıp gitsin?”*

11.Özetleme Tekniği

Anlatılarda olay zamanının uzunluğuna karşın anlatım zamanının kısa tutulmasıyla sağlanan anlatım tekniğidir. Eserde; (534, 547, 550, 551, 557, 640, 796-797, 1548, 2544-2547, 2607, 3083) numaralı tek beyitler ve işaret edilen beyit aralıklarında uygulanan anlatım tekniği özetlemedir.

Gün günden edüp kemâl hâsıl
Ol mâh-ı nev oldu bedr-i kâmil

*O yeni ay her gün biraz daha gelişerek tam bir
dolanay hâline geldi.*

Çün sür'at ile dönüp zemâne
On yaşına yetdi ol yegâne

Zaman hızla geçerek o biricik on yaşına ulaştığında,

Babasına muktezâ-yı âdet
Farz oldu ki anı ede sünnet

Babasına âdet gereği, onu sünnet ettirmek farz oldu.

İtmâma yetüp tarîk-i sünnet
Ta'lîm-i ulûma yetdi nevbet

Sünnet işi bittikten sonra sıra ilim öğretilmesine geldi.

Esbâb ana eyleyüp müretteb
Verdiler anunla zîb-i mekteb

Çocuğa ders levâzımatı hazırlayıp, onunla mektebe
süs verdiler.

12.Sahne Tekniği

Özetleme tekniğinin aksine, anlatılacakların uzun uzadıya resmedilerek sunulması ve ânın uzun bir zaman dilimi biçiminde yansıtılması bu tekniğin icrâsıyla mümkün olmaktadır. Eserde (1512-1526/256-258) numaralı bölümdeki savaş ve (1776-1786/298-300) numaralı kısımdaki düğün sahneleri bu teknik ile okuyucuya sunulmaktadır.

Cem' etdi sipâh-ı bînihâyet
Çaldırdı nefîr ü çekdi râyet

Sayırsız asker topladı; boru çaldırdı ve bayrak açtı...

Bir subh ki kıldı hüsrev-i Rûm
Şâm ehline Hind fethini şûm

Rum padişahının Hind ülkesini fethetmek isteyen Şam
ahalisini bozguna uğrattığı, güneşin gezegenlerden
meydanı aldığı; kılıç çalıp kalkan gösterdiği, gün
hançerinin ortaya çıkıp dünyanın zırhını parçaladığı
bir sabah,

Seyyâreden aldı mihr meydân
Saldı kılıç ü getürdi kalhan

Satranç-sıfat ol iki leşker
Birbirine durdılar berâber

O iki ordu satranç (tahtasındaki) gibi birbirinin
karşısında durdular.

Gürz ile olurdu hurd her sû
Cevşenlere üstühân-ı pehlû

Her yanda gürz (ün darbesi) ile kaburga kemikleri
ufalanarak zırhlara karışıyordu...

Gösterdi güzâr-ı gürz ü peykân
Kalhanda zırh zırhda kalhan

Gürzlerin ve okların geçişi, kalkanda zırh, zırhta da
kalkan gösterdi.

...

13.Tasvîr Tekniği

Anlatıyı betimlemelerle süsleme ve somutlaştırmalarla örerek sunma işidir. Eserde yapılan tasvîrler, ağırlıklı olarak; Yaratıcı, Hz. Peygamber, dönemin yöneticileri, hikâyenin aslî iki kahramanı, gökler, dağ, sâkî ve şâirin kalemine yöneliktir. Mesnevîde; “Bu şükûfe-i gül-zâr-ı tevhiiddür... (Tevhid Bahçesinin Çiçeği...)”, “... Mukaddime-i medh-i Padişâh-ı asrdur (Asrın Padişahını Övmeye Başlangıç)”, “Bu saâdetlü Beg hazretlerinin medhidür (Saadetli Beg Hazretlerinin Medhi)”, “Bu bünyâd-ı binâ-yı belâdur... (Belâ Binasının Temeli...)”, “Bu sıfat-ı Mecnundur... (Mecnun'un Sıfatı..), isimli bölümler ile (798-802/136, 1138-1145/192, 2249-2280/374-380, 2824-2842/468-472) numaralı beyitler tasvîr tekniği ile oluşturulmuştur.

Bir dağa erişdi yolda nâgâh
Kaddine libâs-ı vehm kûtâh

Yolda ansızın bir dağa rastladı... (Öyle bir dağ ki);
bedenine korku elbisesi dar gelirdi.

Tîginde ukâb-ı çerh kanı
Mazmûn kemerinde la'l kanı

(Kılıcın ucuna benzeyen) zirvesinde gökyüzü
kartalının kanı var; kemerinde ise la'l taşı ocakları
gizli...

Mün'im sıfâtı libâs-ı fâhir
Ceyb ü bagali dolu cevâhir

*Nimetler dağıtıp durmakta... Kıymetli elbiseler
giymiş; koynu, koltuğu mücevherlerle dolu ...*

Sonuç

Aşk ve ıstırap şâiri olarak nitelenen Fuzûlî, klâsik şiirin hemen her sahasında olduğu gibi mesnevî alanında da hüner göstermiş, klâsik bir sanat yapıtı adlandırılmasıyla karşılanan, Leylâ vü Mecnûn isimli eserini, Türk edebiyatına kazandırmıştır. Böylece, yazılan diğer Leylâ vü Mecnûn mesnevîlerine bir önemlisini daha eklemiştir. Her yönden yorumlanmaya ve çözümlenmeye lâyık bir konumda olan eserin, edebiyatın önemli bir konusu olan edebî türler, tarzlar ve anlatım tekniklerine de kaynaklık ettiği ortadadır. Bu çalışma ile edebî tür, tarz ve anlatım teknikleri ile ilgili kısa bilgiler verilerek, Leylâ vü Mecnûn mesnevîleri bağlamında Fuzûlî'nin eserine öz olarak değinildi. Eserde yer alan; edebî tür, tarz ve anlatım teknikleri üzerinde değerlendirmelerde bulunularak, bunlara ilişkin örneklemeler sunuldu. Edebî metinlerin doğru çözümlenmesinde kilit nokta görevi üstlenen edebî tür, tarz ve anlatım teknikleri bahsinin metinlerin oluşturulmasındaki işlevselliği gösterilmeye çalışıldı. Açıklayıcı ve kanıtlayıcı bir örnek olması dolayısıyla mersiyeler burada anılmalıdır. Mersiyeler, yitirme konulu şiirler olarak bir edebî tür teşkil eder. Mersiyelerde; dünyâdan, felekten, talihten vs. duyulan şikâyetler, şikâyetnâme tarzını yansıtır ve bu bölümler işlenme şekillerine göre birer eleştiri (hicviye) örneği oluşturur. Dahası yitirilen kişinin ya da şehrin vs. olumlu özelliklerinin sayılıp dökülmesi bu kısımlarda anlatım tarzını methiyeye dönüştürecektir. Ayrıca anlatımın, yazıda işaret edilen anlatım tekniklerinden bir ya da birkaçıyla, söz gelimi tasvîr tekniği ile işlenilmesi farklı tür ve tarzlarla oluşturulan metnin kurulmasındaki yöntemi belirleyecektir.

Böylelikle; edebî türün daha çok metinlerin ne anlattığıyla, edebi tarzın metinlerin anlattığı şeyi nasıl sunduğuyla ve anlatım tekniklerinin, metindeki anlamı derinleştiren ve metnin örülmesini sağlayan teknik yapılarla ilişkili olduğu netleştirildi.

KAYNAKÇA

- AÇA, Mehmet vd. (2009). *Başlangıçtan günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, İstanbul: Kriter Yayınları.
- AKKUŞ, Metin (2007). *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası-Edebî Türler ve Tarzlar*, II. Baskı, Erzurum: Fenomen Yayınları.
- AKTAŞ, Şerif (1998). *Edebiyatta Türler Problemi, Edebiyatta Üslup ve Problemleri*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- AMBROS, E. Gülçin (2009). "Gülme Güldürme ve Gülünç Düşürme Gereksinimlerinden Doğan Türler ve Osmanlı Edebiyatında İroni", *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları IV, Nazımdan Nesire Edebî Türler, 25 Nisan 2008, Bildiriler*. (Haz. Hatice Aynur vd.), İstanbul: Turkuaz Yayınları.
- ATEŞ, Ahmet (1957). "Leylâ ile Mecnûn Maddesi", *İslâm Ansiklopedisi*, C.VII, İstanbul: MEB Yayınları.
- AYVERDİ, İlhan (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C.III, I. Baskı, İstanbul: Kubbealtı Yayınları.

- AZİZ, Kılınç (2006). *Türk Edebiyatında Vasîyetnâmeler*, Ankara: Akçağ yayınları.
- CANIM, Rıdvan (2010). *Dîvân Edebiyatında Türler*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- DOĞAN, D. Mehmet (1994). *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Ülke Yayınları.
- FROW, John (2006). *Genre*, London and New York: Routledge.
- Fuzûlî (1996). *Leylâ ve Mecnûn*, (Haz. Muhammed Nur Doğan), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- GÖKTÜRK, Akşit (1988). *Geleneksel Yaklaşımlar: I, Metin Türleri Dilbilimi, Geleneksel Yazım Kuramının Yetmezliği, Okuma Uğraşı*, İstanbul: İnkılâb Yayınları.
- KÜTÜK, Rıfât (2002). *Lârendeli Hamdî'nin Leylâ ile Mecnûn Mesnevîsi (İnceleme/Metin ve Diğer Leylâ ile Mecnûn Mesnevîleriyle Mukayesesi)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- LEVEND, Âgâh Sırrı (1998). *Türk Edebiyatı Tarihi*, C.I, IV. Baskı, Ankara: TTK Yayınları.
- LEVEND, Âgâh Sırrı (1959). *Arap, Fars ve Türk Edebiyatlarında Leylâ ve Mecnûn Hikâyesi*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Ş. Sâmi (2007). *Kâmûs-ı Türkî*, C. I-II, İstanbul: Çağrı Yayınları.
- TEKİN, Mehmet (2011). *Roman Sanatı*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- WELLEK, R. ve Warren, A. (1983). *Edebiyat Türleri, Edebiyat Biliminin Temelleri (Theory of Literature)*, (Çev. Ahmed Edip Uysal), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- WILLIAMS, Raymond (1990). *Türler, Biçimler, Marksizim ve Edebiyat*, (Çev. Esen Tarım), İstanbul: Adam Yayınları.